

نیازهای اطلاعاتی دانش آموزان ناشنوا و کم‌شنوای مدارس استثنائی شهر شیراز از نظر معلمان آنان

زاهد بیگدلی (نویسنده مسئول)

استاد گروه کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه شهید چمران اهواز
z.bigdeli@mail.scu.ac.ir

سوسن سلاحی

کارشناس ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی
Sousan_selahi@yahoo.com

تاریخ دریافت: ۱۳۸۹/۹/۱۰؛ تاریخ پذیرش: ۱۳۸۹/۱۲/۱۶

چکیده

هدف: این پژوهش با هدف بررسی نیازهای اطلاعاتی دانش آموزان ناشنوا و کم‌شنوای مدارس استثنائی شهر شیراز از دیدگاه معلمان آنان و نقش کتابخانه‌های مدارس استثنائی شیراز در برآوردن این نیازها انجام شده است.

روش: در این پژوهش که در آن از روش پیمایشی استفاده شده است، نظرات ۴۴ نفر از معلمان مدارس ناشنوا و کم‌شنوا از طریق پرسشنامه گردآوری شد و تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از نرم‌افزار *اس. پی. ای. اس* انجام شد.

یافته‌ها: تجزیه و تحلیل داده‌ها نشان داد که نیازهای اطلاعاتی دانش آموزان ناشنوا و کم‌شنوای مدارس استثنائی شیراز شامل: اطلاعات عمومی، منابع اطلاعاتی کمک درسی، و تفریح و سرگرمی می‌باشد و از نظر معلمان، مناسب‌ترین شکل تأمین منابع اطلاعاتی، کتاب به همراه سی‌دی یا دی‌وی‌دی همراه با زبان اشاره می‌باشد. از نظر معلمان، منابع اطلاعاتی موجود چندان تأثیری در رشد مهارت‌های اجتماعی دانش آموزان ناشنوا و کم‌شنوا ندارد و دانش آموزان ناشنوا و کم‌شنوا قادر به خرید و استفاده از منابع اطلاعاتی موجود نیستند. ۵۲/۲ درصد از معلمان معتقدند که دستگاه‌های ارتباطی مناسب (تله‌تکست، چت نوشتاری و ...) برای استفاده دانش آموزان وجود ندارد، و میزان استفاده دانش آموزان از کتابخانه مدرسه بسیار کم است و دانش آموزان از وجود منابع اطلاعاتی در کتابخانه مدرسه خود آگاهی کافی ندارند و کیفیت کتابخانه‌های مدرسه پایین است.

اصالت/ارزش: یافته‌های این پژوهش می‌تواند به مسئولان امور در شناسایی نیازهای اطلاعاتی گروه ویژه‌ای از افراد جامعه و تلاش برای رفع این نیازها، و همچنین به والدین و معلمان دانش آموزان ناشنوا و کم‌شنوا کمک کند تا با اشتراک مساعی به رفع نیازهای اطلاعاتی این گروه خاص از دانش آموزان بپردازند.

کلیدواژه‌ها: نیازهای اطلاعاتی، دانش آموزان ناشنوا و کم‌شنوا، مدارس استثنائی

مقدمه

در مقدمه کتاب اطلاع‌رسانی به معلولان و پیشنهاد شبکه اطلاع‌رسانی برای معلولان کشور از عباس حری نقل شده است که کتابخانه‌های عمومی، کتابخانه‌های دانشگاهی و مراکز اطلاع‌رسانی هیچ یک معلولان را جدی نگرفته‌اند و نکته مهم‌تر این است که معلولان نیز بر اثر تکرار غفلت و بی‌مهری این جریان را طبیعی دانسته‌اند و گستره حقوق اجتماعی خود را تا همین حد پذیرفته‌اند (ارجمند، ۱۳۸۰، مقدمه).

در «رهنمودهایی برای خدمات کتابخانه به افراد ناشنوا» از انتشارات ایفلا چنین آمده است که خیلی از کتابخانه‌ها توجه خاصی به ارائه خدمات به افراد ناشنوا ندارند. افراد دارای آسیب شنوایی، معلول نامرئی به حساب می‌آیند، چرا که افراد ناشنوا به وسیله مشاهده قابل شناسایی نیستند. آنها طیف گسترده‌ای از جامعه را در بر می‌گیرند. افرادی که به صورت مادرزادی ناشنوا هستند یا در سال‌های اول تولد ناشنوا می‌شوند، تمایل کمی به استفاده از منابع کتابخانه‌ای دارند. کتابخانه‌ها و افراد ناشنوا اغلب از هم ناآگاه هستند. این در حالی است که این افراد هم اعضای جامعه هستند و کتابخانه‌ها وظیفه دارند خدمات مخصوص آنها را فراهم کنند (ایفلا، ۲۰۰۰).

اما، مسأله پژوهش حاضر این است که دریابد نیازهای اطلاعاتی دانش‌آموزان ناشنوا و کم‌شنوای شیراز کدام است و آنان برای رفع نیازهای اطلاعاتی خود از چه امکانات و خدماتی بهره‌مند هستند. به علاوه، در شهر شیراز کدام یک از امکانات و خدمات کتابخانه‌ای توصیه شده توسط ایفلا برای دانش‌آموزان ناشنوا یا دارای معلولیت شنوایی وجود دارد؟

مطالعه اولیه و بررسی میدانی پژوهشگران تحقیق حاضر نشان داد که دانش‌آموزان دارای معلولیت شنوایی و به‌ویژه دانش‌آموزان ناشنوا، نه تنها قادر به رفع نیازهای اطلاعاتی خود نیستند، بلکه حتی از تشخیص و بیان نیازهای اطلاعاتی خویش نیز ناتوان هستند. به همین دلیل و در پی بررسی اولیه، تصمیم بر آن شد که به منظور درک نیازهای اطلاعاتی دانش‌آموزان مورد مطالعه از نظرات معلمان آنها که هم بر موضوع اشراف دارند و هم قادر به بیان آن هستند، استفاده شود. هدف کلی پژوهش حاضر تعیین نیازهای اطلاعاتی دانش‌آموزان ناشنوا و کم‌شنوای مدارس استثنائی آن شهر است.

پرسش‌های اساسی

پرسش‌های اساسی در پژوهش حاضر به قرار زیر است:

۱. از نظر معلمان، نیازهای اطلاعاتی دانش‌آموزان ناشنوا و کم‌شنوای مدارس استثنائی شهر شیراز کدامند؟
۲. از نظر معلمان، نیازهای اطلاعاتی دانش‌آموزان ناشنوا و کم‌شنوای مدارس استثنائی شهر شیراز با استفاده از چه منابعی رفع می‌شود؟
۳. دانش‌آموزان ناشنوا و کم‌شنوای مدارس استثنائی شهر شیراز تا چه حد قادر به استفاده از منابع اطلاعاتی موجود هستند؟
۴. تا چه حد دستگاه‌های ارتباطی مناسب برای استفاده دانش‌آموزان ناشنوا و کم‌شنوای مدارس استثنائی شهر شیراز از خدمات مرجع وجود دارد؟
۵. میزان استفاده دانش‌آموزان ناشنوا و کم‌شنوای مدارس استثنائی شیراز از کتابخانه مدرسه تا چه حد می‌باشد؟
۶. از دیدگاه معلمان، دانش‌آموزان ناشنوا و کم‌شنوای شهر شیراز تا چه حد از وجود منابع اطلاعاتی در کتابخانه مدرسه خود آگاهی دارند؟
۷. در حال حاضر، کتابخانه‌های مدارس ناشنوایان و کم‌شنوایان شیراز چه خدمات اطلاعاتی به دانش‌آموزان خود ارائه می‌دهند؟

روش پژوهش

از نظر ماهیت، این تحقیق یک تحقیق کاربردی است، چون درصدد بررسی نیازهای اطلاعاتی دانش‌آموزان ناشنوا و کم‌شنوا در شهر شیراز می‌باشد تا بر اساس نتایجی که به دست می‌آید پیشنهادهایی کاربردی برای برآوردن نیازهای اطلاعاتی جامعه ناشنوایان به مسئولان ارائه دهد. از نظر روش، روش تحقیق پیمایشی از نوع توصیفی است و جمع‌آوری اطلاعات از طریق پرسشنامه انجام شده است.

در ابتدا با انجام مطالعه مقدماتی معلوم شد که دانش‌آموزان ناشنوا خود به دلیل گنجینه محدود لغات قادر به بیان نیازهای اطلاعاتی و مطالب و نظرات خویش و در نتیجه تکمیل

پرسشنامه نیستند و کارشناسان و مشاوران مدارس نیز در ارتباط با این دانش‌آموزان این موضوع را تأیید کردند. لذا از آنجا که معلمان دانش‌آموزان در ارتباط تنگاتنگ با آن‌ها بودند و به خوبی از نیازهای اطلاعاتی آنان آگاه بودند، جامعه آماری این تحقیق شامل همه معلمان (صد معلم) شاغل در مدارس استثنائی ناشنویان شهر شیراز گردید. برای تعیین حجم نمونه از فرمول کوکران به شرح زیر استفاده شده است:

$$n = \frac{T^2pqN}{d^2(N-1) + T^2pq}$$

که در آن N کل جامعه آماری (۱۰۰ نفر)، T عدد ثابت ۱/۹۶، و Pq وجود یا عدم وجود خصیصه می‌باشد که حاصل ضرب آن انحراف معیار و حاصل جمع آن یک می‌باشد که به دلیل عدم وجود انحراف معیار، برای p و q عدد ۰/۵ در نظر گرفته شده است چرا که در این حالت بیشترین حجم نمونه حادث خواهد شد.

d سطح معنی‌داری است که برابر ۰/۰۵ می‌باشد، و n حجم نمونه خواهد بود، بر این اساس خواهیم داشت:

$$n = \frac{(1.96)^2(.5)(.5)(100)}{99(.0025) + (1.96)^2(.25)(.25)} = 79$$

با توجه به اینکه نسبت حجم نمونه به کل جامعه آماری بیش از ۰/۰۵ است، حجم نمونه باید بر اساس فرمول زیر تصحیح گردد.

$$n' = \frac{n}{1 + \frac{n}{N}} = \frac{79}{1 + \frac{79}{100}} \approx 44$$

پس از تعیین حجم نمونه برای انجام نمونه‌گیری از روش تصادفی نظام‌مند استفاده شد و اسامی معلمان به ترتیب حروف الفبا تنظیم و افراد نمونه مشخص گردیدند.

در این تحقیق از پرسشنامه‌ی محقق ساخته استفاده شده است. این پرسشنامه، با ۴۰ پرسش بسته، مخصوص معلمان تهیه گردید. پرسشنامه پس از طراحی و سنجش روایی و پایایی آن در میان جامعه مورد بررسی توزیع گردید. بیشتر پرسش‌ها با پاسخ بلی یا خیر جواب داده می‌شدند و ساختار پرسشنامه بیشتر به یک سیاهه‌وارسی شباهت داشت.

برای تعیین روائی پرسشنامه، ۶ فقره از آن در اختیار اعضای هیأت علمی رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه‌های شهید چمران و شیراز قرار گرفت و تغییرات و اصلاحات مورد نظر آنان اعمال گردید تا پرسشنامه بدون هر گونه ابهام یا نارسائی باشد. در این تحقیق متغیر کیفیت کتابخانه مدارس تنها متغیری است که توسط طیف شش‌گویه‌ای لیکرت سنجیده شده است که برای بررسی اعتبار طیف از آزمون سازگاری درونی طیف استفاده شده است. جدول ۱، ضرائب آزمون همبستگی پیرسون برای سازگاری طیف را نشان می‌دهد:

جدول ۱. ضرائب همبستگی پیرسون حاصل از آزمون سازگاری طیف

ضریب همبستگی	گویه
.۷۹	فضای کتابخانه مدرسه تا چه حد مناسب است
.۶۹	کتابخانه مدرسه تا چه حد منابع مورد نیاز دانش‌آموزان را دارد
.۶۷	کتابخانه مدرسه تا چه حد منابع اطلاعاتی در مورد مشکلات ناشنوایان دارد
.۵۶	در کتابخانه مدرسه تا چه حد خدمات مرجع فراهم شده است
.۵۸	در کتابخانه مدرسه تا چه حد منابعی به زبان اشاره وجود دارد
.۵۰	در کتابخانه مدرسه تا چه حد واژه‌نامه مخصوص ناشنوایان وجود دارد

همان‌گونه که جدول ۱ نتایج حاصل از آزمون سازگاری درون طیف را نشان می‌دهد، تمامی گویه‌ها رابطه معنی‌دار و نسبتاً خوبی با جمع نمره طیف دارند. ضریب آلفای کرونباخ حاصل از آزمون پایایی طیف نیز ۰/۶۷ است که در حد مناسبی است.

پس از تأیید روائی و پایایی ابزار گردآوری داده‌ها، پرسشنامه‌ها در میان ۴۴ نفر از معلمان مدارس استثنائی شهر شیراز توزیع گردید. تمام ۴۴ پرسشنامه معلمان برگشت داده شد و به این ترتیب میزان برگشت پاسخنامه صددرصد است. تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از نرم‌افزار اس. پی. اس. در دو بخش آمار توصیفی و استنباطی انجام گرفت. در بخش آمار توصیفی با استفاده از جداول فراوانی و شاخص‌های وضعی مثل میانگین به توصیف داده‌ها پرداخته شد. همچنین در بخش آمار استنباطی با استفاده از آزمون خی دو برای پرسش‌های سوم تا ششم به پاسخ پرسش‌ها پرداخته شد.

پیشینه

اگرچه مطالب منتشر شده دربارهٔ معلولان قابل توجه است، اما تاکنون تحقیقات گسترده‌ای به‌طور خاص دربارهٔ نیازهای اطلاعاتی دانش‌آموزان ناشنوا و کم‌شنوا صورت نگرفته است، و آنچه در دنباله مطلب می‌آید مروری است بر مرتبط‌ترین و تازه‌ترین تحقیقات انجام شده در خارج از کشور و در ایران.

جیل، راپر، و انسل^۱ (۱۹۹۶) در پژوهشی بر روی ۸۸ کتابخانهٔ عمومی و ۱۷ کتابخانهٔ دانشگاهی در شمال غرب انگلستان از نظر خدمات به ناشنوایان و کم‌شنوایان دریافتند که کتابخانه‌ها باید خط‌مشی مشخصی برای فراهم‌آوری مواد مورد نیاز ناشنوایان داشته باشند، و به ناشنوایان هم فرصت‌هایی برای استفاده از اطلاعات داده شود. به کارکنان کتابخانه‌ها باید آموزش چگونگی برقراری ارتباط با ناشنوایان و به کاربران ناشنوا آموزش استفاده از منابع کتابخانه‌ای داده شود و آنها باید از وجود منابع اطلاعاتی متناسب با نیاز آنها آگاه شوند.

جی اویا^۲ (۱۹۹۷) به این نتیجه رسید که کتاب‌های داستان در توسعهٔ گنجینه لغات دانش‌آموزان ناشنوا تأثیر دارد، و ارتباط دانش‌آموزان با این کتاب‌ها آنان را به کتاب‌های داستان علاقه‌مند می‌کند و یادگیری‌شان را توسعه می‌دهد. در این پژوهش، برای علاقه‌مند کردن بچه‌ها به اشتراک کتاب‌های داستان از قصه‌گویی با زبان اشاره و حرکات پویا نمایی و فیلم استفاده شد.

حضور فن‌آوری‌های جدید اطلاعاتی و ارتباطی در عرصهٔ جریان اطلاعات، پژوهشگران را به بررسی توان این فن‌آوری‌های جدید و تأثیر آنها در اطلاع‌رسانی به ناشنوایان ترغیب کرده است. یاردو و همکاران^۳ (۲۰۰۶) در تحقیقی، تأثیر جانشین کردن پیوندهای متنی با نوع گرافیکی آن برای کمک به ناشنوایان در بازیابی اطلاعات فرامتن را مورد بررسی قرار دادند. پژوهشگران به این نتیجه رسیدند که با استفاده از پیوندهای گرافیکی، هم افراد ناشنوا و هم افراد شنوا سریع‌تر می‌توانند به اطلاعات مورد نظرشان دست یابند و کاربران ناشنوا بیشتر ترجیح می‌دهند از رابط‌های گرافیکی استفاده کنند.

در پژوهش دیگری، یاردو، ویگو، و سالمرون^۴ (۲۰۰۹) اظهار داشتند که سهم زبان اشاره

1. Jill, Roper, and Ansell
3. Fjardo et al.

2. Gioia
4. Fjardo, Vigo, and Salmeron

در دنیای دیجیتال کم است که این با سهم دانستن جامعهٔ ناشنوایان در دنیای دیجیتال در تضاد است. به‌منظور فعال کردن جست‌وجوی اطلاعات در وب برای کاربران ناشنوایی که از زبان اشاره استفاده می‌کنند، زبان اشاره می‌تواند در فرامتن راهنمای آن‌ها باشد و فرامتن‌ها در پنجره‌ها و کلیپ‌های ویدیویی ارائه شود. علاوه بر این، زبان اشاره می‌تواند در سیستم‌های پرس‌وجو مورد استفاده قرار گیرد.

در ایران، تعداد پژوهش‌های انجام شده در مورد دانش‌آموزان و دانشجویان معلول، و به‌ویژه ناشنوایان و کم‌شنوایان و در ارتباط با کتابخانه و کتابدار بسیار اندک می‌باشد. در ادامهٔ مطلب، مهم‌ترین یافته‌های تعدادی از تازه‌ترین پژوهش‌های داخل کشور ارائه می‌شود. پژوهش لاری (۱۳۸۶) به میزان رضایت کم‌تر از سطح «متوسط» دانش‌آموزان ناشنوای مقطع متوسطه اصفهان از کتابدار و کمیت و کیفیت امکانات فیزیکی و رفاهی کتابخانه‌های عمومی اصفهان اشاره داشته است. پژوهش محرابی پری (۱۳۸۶) به محدودیت‌های ناشنوایان برای ابراز احساسات و ناهماهنگی عمل آن‌ها با گفته معلمان، و منتظر قائم (۱۳۸۸) به وظیفهٔ رسانه‌های جمعی برای انعکاس نیازهای اطلاعاتی گروه‌های اجتماعی مانند سالخوردگان، معلولان، کودکان، و تقویت امکان ریشه دواندن امید موفقیت در ذهن آنان اشاره دارند.

به طور خلاصه، پژوهش‌های گذشته به لزوم داشتن خط‌مشی برای فراهم‌آوری مواد کتابخانه‌ای، دادن فرصت به ناشنوایان برای استفاده از اطلاعات، آموزش کتابداران و معلولان، تأثیر کتاب‌های داستان بر گسترش گنجینهٔ لغات ناشنوایان، استفاده از زبان اشاره و گرافیک برای انتقال بهتر مفاهیم، و لزوم آگاهی داشتن معلولان از وجود منابع اطلاعاتی و خدمات ویژه آنان در کتابخانه‌ها اشاره داشته‌اند.

یافته‌ها

در ابتدای تحلیل یافته‌های پژوهش، به ارائهٔ یافته‌های جمعیت‌شناختی تحقیق می‌پردازیم. از ۴۴ معلمی که مورد بررسی قرار گرفتند ۵۹/۱ درصد در مقطع راهنمایی و دبیرستان و بقیه در مقطع ابتدایی مدارس استثنائی تدریس می‌کنند. همچنین ۵۰ درصد معلمان در مدارس دخترانه و ۵۰ درصد نیز در مدرسهٔ پسرانه استثنائی تدریس می‌کنند. نتایج همچنین نشان می‌دهد که

۵۹/۱ درصد از معلمان زن و بقیه مرد هستند. بررسی سطح تحصیلات معلمان نشان می‌دهد که ۷۴/۴ درصد آنها لیسانس، ۱۱/۶ درصد فوق‌دیپلم و مابقی فوق‌لیسانس هستند. یک نفر نیز به تحصیلات خود اشاره نکرده است. سابقه خدمت اکثر معلمان (۷۲/۵ درصد) بین ۱۶ تا ۲۰ سال است، در حالی که تنها سابقه ۱۲/۵ درصد آن‌ها ۱۰ سال و کمتر است. متوسط سابقه خدمت معلمان مورد بررسی ۱۶/۸ سال است.

پرسش اول پژوهش به این مسأله می‌پردازد که از نظر معلمان، نیازهای اطلاعاتی دانش آموزان ناشنوا و کم‌شنوای مدارس استثنائی شهر شیراز کدامند. جدول ۲ توزیع فراوانی و درصد اولویت نیازهای اطلاعاتی دانش آموزان را نشان می‌دهد:

جدول ۲. توزیع فراوانی اولویت نیاز اطلاعاتی دانش آموزان

نیاز اطلاعاتی	فاقد اولویت		اولویت سوم		اولویت دوم		اولویت اول	
	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد
مواد درسی	۱	۲/۳	۲۶	۵۹/۱	۱۲	۲۷/۳	۵	۱۱/۴
کمک درسی	۲	۴/۵	۷	۱۵/۹	۷	۱۵/۹	۲۸	۶۳/۶
اطلاعات عمومی	-	-	۳	۶/۸	۱۶	۳۶/۴	۲۵	۵۶/۸
تفریح و سرگرمی	-	-	۲۶	۵۹/۱	۱۳	۲۹/۵	۵	۱۱/۴

بررسی نتایج نشان می‌دهد که همه معلمان معتقدند که نیازهای اطلاعاتی این دانش آموزان شامل مواد درسی، کمک درسی، اطلاعات عمومی و تفریح و سرگرمی می‌باشد. نتایج مندرج در جدول ۲ نشان می‌دهد که از نظر معلمان نیازهای اطلاعاتی مربوط به اطلاعات عمومی بیشترین اولویت را برای دانش آموزان ناشنوا و کم‌شنوا دارد، به طوری که ۶۳/۶ درصد آنها مواد کمک درسی را اولویت اول نیازهای اطلاعاتی دانش آموزان می‌دانند. پس از اطلاعات عمومی، نیاز اطلاعاتی مربوط به اطلاعات عمومی (۵۶/۸ درصد) در اولویت بعدی قرار دارد. توضیح این که برای اولویت اول، نمره ۴، اولویت دوم نمره ۳، اولویت سوم نمره ۲، و فاقد اولویت نمره ۱ منظور شده بود.

پرسش دوم پژوهش درباره منابع رفع‌کننده نیازهای اطلاعاتی دانش‌آموزان ناشنوا است که در این خصوص از معلمان نظرخواهی شده است. منابع اطلاعاتی متناسب با نیازهای دانش‌آموزان در جدول ۳ نشان داده شده است:

جدول ۳: منابع اطلاعاتی متناسب با نیاز دانش‌آموزان ناشنوا و کم‌شنوا

منابع اطلاعاتی	فاقد اولویت		اولویت چهارم		اولویت سوم		اولویت دوم		اولویت اول	
	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد
کتاب‌های ساده‌نویسی شده همراه با تصاویر	-	-	۴۱/۷	۲۱	۱۵/۹	۷	۴/۵	۲	۳۱/۸	۱۴
متون مناسب‌سازی شده با زبان اشاره	۲/۳	۱	۶/۸	۳	۴۵/۵	۲۰	۳۱/۸	۱۴	۱۳/۶	۶
متون همراه با توضیح واژه به صورت زیرنویس	۴/۵	۲	۴/۵	۲	۱۵/۹	۷	۷۰/۵	۳۱	۴/۵	۲
سی‌دی‌ها یا دی‌وی‌دی‌های آموزشی همراه با زبان اشاره	۲/۳	۱	-	-	۲/۳	۱	۴/۵	۲	۹۰/۹	۴۰
کتاب همراه سی‌دی یا دی‌وی‌دی به صورت زبان اشاره	۲/۳	۱	۲/۳	۱	-	-	۱۳/۶	۶	۸۱/۸	۳۶

از نظر معلمان سی‌دی‌ها و دی‌وی‌دی‌های آموزشی همراه با زبان اشاره و همچنین کتاب همراه با سی‌دی یا دی‌وی‌دی به صورت زبان اشاره بیشترین تناسب را برای رفع نیازهای دانش‌آموزان دارد، به طوری که ۹۰/۹ درصد از معلمان معتقدند که استفاده از سی‌دی‌ها و دی‌وی‌دی‌های آموزشی بهترین منبع برای رفع نیازهای اطلاعاتی دانش‌آموزان است. همچنین ۸۱/۸ درصد از معلمان معتقدند که کتاب به همراه سی‌دی یا دی‌وی‌دی به صورت زبان اشاره اولویت اول را در رفع نیازهای اطلاعاتی دانش‌آموزان ایفا می‌کند. بر اساس همین نتایج، کتاب‌های ساده‌نویسی شده همراه با تصاویر کمترین تناسب را با نیازهای اطلاعاتی دانش‌آموزان ناشنوا و کم‌شنوا دارد، به طوری که ۴۱/۷ درصد معلمان اولویت چهارم را به این منبع اطلاعاتی دادند (جدول ۳).

پرسش سوم پژوهش در خصوص توانائی دانش‌آموزان ناشنوا و کم‌شنوا در استفاده از منابع اطلاعاتی است. یکی از مشکلات دانش‌آموزان ناشنوا و کم‌شنوا عدم توانایی دانش‌آموزان در استفاده از منابع اطلاعاتی موجود می‌باشد. جدول ۴ میزان توانمندی دانش‌آموزان مورد مطالعه را از نظر استفاده از منابع اطلاعاتی موجود نشان می‌دهد:

جدول ۴. توانمندی دانش‌آموزان در استفاده از منابع اطلاعاتی موجود

میزان توانمندی	تعداد	درصد	درصد تجمعی
اصلاً	۹	۲۰/۵	۲۰/۵
خیلی کم	۳۵	۷۹/۵	۱۰۰
کم	-	-	-
متوسط	-	-	-
خیلی زیاد	-	-	-
جمع	۴۴	-	-
sig=۰/۰۰۰		d.f=5	$\chi^2 = 134.7$

همان‌طور که جدول ۴ نشان می‌دهد، ۲۰/۵ درصد از معلمان معتقدند که دانش‌آموزان «اصلاً» نمی‌توانند از این منابع استفاده کنند. این در حالی است که ۷۹/۵ درصد معتقدند که توانمندی دانش‌آموزان در استفاده از منابع اطلاعاتی موجود «خیلی کم» است و هیچ‌کس حتی گزینه «متوسط» را انتخاب نکرد.

پرسش چهارم پژوهش درباره وجود دستگاه‌های ارتباطی مناسب برای استفاده دانش‌آموزان ناشنوا و کم‌شنوا از خدمات کتابخانه می‌باشد. همان‌طور که در جدول ۵ مشاهده می‌شود، ۵۲/۲ درصد معلمان معتقدند که از وجود چنین دستگاه‌هایی «اصلاً» اطلاع ندارند و این در حالی است که ۴۷/۸ درصد معتقدند که این دستگاه‌ها وجود دارند و در حد «خیلی کم» برای استفاده دانش‌آموزان مناسب هستند.

جدول ۵. وجود دستگاه‌های ارتباطی مناسب برای استفاده دانش‌آموزان از خدمات کتابخانه

میزان وجود دستگاه‌های ارتباطی	تعداد	درصد	درصد تجمعی
اصلاً	۲۳	۵۲/۲	۵۲/۲
خیلی کم	۲۱	۴۷/۸	۱۰۰
کم	–	–	–
متوسط	–	–	–
زیاد	–	–	–
خیلی زیاد	–	–	–
جمع	۴۴	۱۰۰	–
$\chi^2 = 86.1$ d.f=5 sig= /000			

پرسش پنجم پژوهش در خصوص میزان استفاده دانش‌آموزان ناشنوا و کم‌شنوا از کتابخانه است. نتایج داده‌های به دست آمده در باره میزان استفاده دانش‌آموزان از کتابخانه مدرسه خود در جدول ۶ نشان داده شده است:

جدول ۶. میزان استفاده دانش‌آموزان مدارس ناشنوا و کم‌شنوا از کتابخانه مدرسه

میزان استفاده	تعداد	درصد	درصد تجمعی
اصلاً	۲	۴/۵	۴/۵
خیلی کم	۳۲	۷۲/۷	۷۷/۲
کم	۷	۱۵/۹	۹۳/۱
متوسط	۳	۶/۹	۱۰۰
زیاد	–	–	–
خیلی زیاد	–	–	–
جمع	۴۴	۱۰۰	۱۰۰
$\chi^2 = 89.97$ d.f=5 sig= /000			

همانطور که جدول ۶ نشان می‌دهد، میزان استفاده دانش‌آموزان از کتابخانه مدرسه خود «بسیار کم» است، به طوری که ۴/۵ درصد معلمان معتقدند که دانش‌آموزان ناشنوا و کم‌شنوا «اصلاً» از کتابخانه مدرسه استفاده نمی‌کنند و ۷۲/۷ درصد نیز معتقدند که استفاده دانش‌آموزان از کتابخانه مدرسه در حد «خیلی کم» است. این در حالی است که هیچ‌کس معتقد نبود که دانش‌آموزان در حد «زیاد» و «خیلی زیاد» از کتابخانه مدرسه استفاده می‌کند.

پرسش ششم پژوهش درباره آگاهی دانش‌آموزان از وجود منابع اطلاعاتی در کتابخانه مدرسه خود است. در پاسخ به پرسش مربوط به میزان آگاهی دانش‌آموزان مورد مطالعه از وجود منابع اطلاعاتی در کتابخانه مدرسه خود، یافته‌ها شرایط خوبی را به تصویر نمی‌کشند. جدول ۷ وضعیت موجود را بهتر نشان می‌دهد:

جدول ۷. میزان آگاهی دانش‌آموزان از منابع اطلاعاتی کتابخانه مدرسه

میزان آگاهی	تعداد	درصد	درصد تجمعی
اصلاً	۳	۷	۷
خیلی کم	۳۶	۸۳/۷	۹۰/۷
کم	۱	۲/۳	۹۳
متوسط	۱	۲/۳	۹۵/۳
زیاد	۲	۴/۷	۱۰۰
خیلی زیاد	-	-	-
بی‌جواب	۱	-	-
جمع	۴۴	۱۰۰	
$\chi^2 = 116.8$ d.f=5 sig= /000			

نتایج نشان می‌دهد که ۷ درصد معلمان معتقدند که دانش‌آموزان «اصلاً» از وجود منابع در کتابخانه اطلاعی ندارند و ۸۳/۷ درصد معلمان میزان این آگاهی را در حد «خیلی کم» می‌دانند. این در حالی است که تنها ۴/۷ درصد معلمان معتقدند که دانش‌آموزان در حد «زیاد» از وجود منابع اطلاعاتی در کتابخانه مدرسه خود آگاهی دارند (جدول ۷).

پرسش هفتم درباره کیفیت خدمات کتابخانه‌های مدارس ناشنوایان و کم‌شنوایان شیراز است. در پژوهش حاضر کیفیت خدمات کتابخانه‌های مدارس استثنائی شیراز با توجه به متغیرهای جنسیت و مقطع تحصیلی مورد مطالعه قرار گرفت. در جدول‌های ۸ و ۹ نتایج این بخش از پژوهش ارائه شده است:

جدول ۸. کیفیت کتابخانه مدارس بر حسب جنسیت دانش‌آموزان

جنسیت	تعداد	میانگین	انحراف معیار	Sig	d.f	T
دخترانه	۲۲	۵/۶۴	۲/۸۵	/۰۰۳	۴۲	۳/۱۷
پسرانه	۲۲	۳/۴۵	۱/۵			

با توجه به این که نگرش پاسخگویان نسبت به کیفیت کتابخانه‌ها توسط شش گویه سنجیده شده است و هر گویه از حداقل نمره صفر (اصلاً) تا پنج (خیلی زیاد) در نوسان می‌باشد، لذا نمره پاسخگویان از این طیف می‌تواند از صفر (بدترین کیفیت) تا سی (بهترین کیفیت) در نوسان باشد. نتایج به دست آمده نشان می‌دهد که کتابخانه‌های مدارس مورد بررسی از نظر معلمان از کیفیت «پایین» برخوردار می‌باشند، به طوری که میانگین نمره کتابخانه مدارس دخترانه ۵/۶۴ و برای پسران ۳/۴۵ از سی نمره است. با این وجود، کتابخانه مدارس دخترانه نسبت به کتابخانه مدارس پسرانه از کیفیت بهتری برخوردارند. جدول ۸ وضعیت را بهتر نشان می‌دهد.

همچنین کیفیت کتابخانه مدارس راهنمایی و دبیرستان بهتر از مدارس ابتدائی است، به طوری که میانگین نمره کتابخانه مدارس راهنمایی و دبیرستان از نظر کیفیت کتابخانه ۵/۸۱ است و این در حالیست که این میانگین برای مدارس ابتدائی ۲/۷۲ است. جدول ۹، گستره پاسخ‌ها در مورد کیفیت کتابخانه‌های مدارس دانش‌آموزان ناشنوا و کم‌شنوای شیراز را بر اساس مقطع تحصیلی به خوبی نشان می‌دهد:

جدول ۹. کیفیت کتابخانه مدارس بر حسب مقطع تحصیلی

مقطع	میانگین	انحراف معیار	Sig	d.f	T
ابتدائی	۲/۷۲	۲/۱	/۰۰۰	۴۲	-۵/۰۱
راهنمایی و دبیرستان	۵/۸۱	۱/۹۸			

جدول ۱۰ نشان می‌دهد که در طیف سی نمره‌ای، نمره پاسخگویان از یک تا یازده در نوسان است که نشانگر کیفیت پایین کتابخانه‌های مدارس مورد بررسی از نظر معلمان می‌باشد. همان‌گونه که ملاحظه می‌گردد، نمره هیچ‌یک از پاسخگویان بیش از حد «متوسط» نمره طیف یعنی ۱۵ نیست. میانگین نمره پاسخگویان از این طیف ۴/۵۵ است که بسیار کمتر از میانگین نمره طیف است. این نتیجه نیز نشانگر کیفیت بسیار پایین کتابخانه‌های مدارس است.

جدول ۱۰. توزیع فراوانی پاسخگویان برحسب نمره آنها در طیف سی نمره‌ای کیفیت

نمره	تعداد	درصد	درصد تجمعی
۱-۲	۱۱	۲۵	۲۵
۳-۴	۱۳	۲۹/۵	۵۴/۵
۵-۶	۱۲	۲۷/۳	۸۱/۸
۷-۸	۴	۹/۱	۹۰/۹
۹-۱۱	۴	۹/۱	۱۰۰
جمع	۴۴	۱۰۰	

بحث

محیط پیرامون همه انسان‌ها با سه عامل تصویر، صوت، و لمس اشیاء قابل درک است. فرد معلول پیوسته این دغدغه را دارد که به دلیل نقص در یکی از سه عامل فوق، اطلاعات ناقص را از محیط دریافت کند. لذا این تکلیف بر اطرافیان او واجب می‌شود که محیط اطراف را به گونه‌ای در ذهن او القاء کنند که نقص وی موجب آزار و تشدید احساس کمبود در او نشود. طبق رهنمودهای ایفلا (۲۰۰۰) تمام منابع و خدماتی که به وسیله کتابخانه‌ها ارائه می‌شود باید قابل دستیابی توسط معلولان نیز باشد. اما آیا در کتابخانه‌های مدارس استثنائی شهر شیراز چنین است؟ نتایج پرسش اول پژوهش حاضر نشان داد که از نظر معلمان نیازهای اطلاعاتی مربوط به اطلاعات عمومی و مواد کمک درسی بیشترین اولویت را برای دانش‌آموزان ناشنوا و کم‌شنوا دارد. عدم توانائی این دانش‌آموزان در یادگیری واژه‌ها و به کارگیری آن‌ها باعث شده است که نه تنها دامنه لغات آنان بسیار محدود باشد، بلکه باعث شده که آنان از آنچه در محیط

دور و برشان نیز می‌گذرد چندان با اطلاع نباشند و از معلومات عمومی بسیار کمی برخوردار باشند، زیرا افراد بیش از نیمی از اطلاعات را از محیط اطراف خود و رسانه‌های جمعی کسب می‌کنند. در ضمن، آنها نیاز شدیدی به توسعه امور درسی خود احساس می‌کنند و به این جهت، به منابع کمک‌درسی متناسب با معلولیت‌شان نیاز دارند. این قسمت از یافته‌های پژوهش حاضر در راستای پژوهش جی اوپا (۱۹۹۷) است که معتقد بود که کتاب‌های داستان می‌تواند یادگیری دانش‌آموزان ناشنوا را توسعه دهد. بنابراین، لازم است کتابخانه‌ها با تهیه کتاب‌های داستان مناسب، گنجینه لغات دانش‌آموزان ناشنوا را وسعت بخشند و با توسعه منابع کمک‌درسی مناسب آنها (مواد سمعی بصری و ...)، آنها را در پیشرفت تحصیلی یاری رسانند. به علاوه، استفاده از قصه‌گویی با زبان اشاره و حرکات پویانمایی و نمایش فیلم‌های مرتبط با امور درسی می‌تواند در علاقه‌مند کردن دانش‌آموزان و پیشرفت تحصیلی آنها نقش مثبتی ایفا کند.

با توجه به یافته‌های پرسش دوم پژوهش حاضر که ۹۰/۹ درصد معلمان سی‌دی‌ها و دی‌وی‌دی‌های آموزشی همراه با زبان اشاره و ۸۱/۸ درصد کتاب همراه با سی‌دی/دی‌وی‌دی با زبان اشاره را برای دانش‌آموزان ناشنوا مناسب می‌دانند، می‌توان سی‌دی‌ها و دی‌وی‌دی‌های آموزشی و یا کتاب برای دانش‌آموزان ناشنوا تهیه کرد تا آنان با کمک زبان اشاره معنی واژه نوشته شده را درک نمایند و گنجینه لغات خود را افزایش دهند.

با توجه به محدودیت‌های کودکان معلول می‌توان در کتاب‌ها و نحوه ارائه آن‌ها تغییراتی بدهیم که این مناسب‌سازی می‌تواند به شکل تبدیل متن به زبان اشاره، تبدیل متن به مترادف‌های تصویری، و همچنین همنشینی اشاره تصویری در کتاب، خواندن کتاب با زبان اشاره و فیلم‌برداری از آن بر روی نوار ویدیویی یا سی‌دی، و ساده‌سازی متن جلوه نماید. در مقاله محرابی پری (۱۳۸۸)، بیان شد که در سی‌دی یا دی‌وی‌دی یا فیلم‌های آموزشی چون جملات و کلمات همراه با تصویر می‌باشد یا آموزش به صورت چهره به چهره انجام می‌شود، دانش‌آموزان می‌توانند از طریق لب‌خوانی جملات را راحت‌تر دریافت کنند. این امر به یادگیری دانش‌آموزان ناشنوا و کم‌شنوا در مدرسه و منزل کمک می‌کند.

منتظر قائم (۱۳۸۸) معتقد است که رسانه‌های جمعی وظیفه دارند در برابر تمام گروه‌های اجتماعی مثل سالخوردگان، کودکان، و افراد معلول نیازهای اطلاعاتی آنان را تأمین کنند و نوع

نگاه و وضعیت آنان را منعکس نمایند. با استفاده از رسانه‌های جمعی و تولیدات سینما، رادیو، تلویزیون و مطبوعات و اینترنت می‌توان زمینه را برای تعامل افراد معلول با جامعه ممکن ساخت. بنابراین ناشران در هنگام چاپ و نشر منابع اطلاعاتی باید جامعه افراد معلول به‌خصوص دانشوایان را در نظر بگیرند. باید معلمان و مسئولان آموزش و پرورش استثنائی با ارائه مقالات و برگزاری کنفرانس‌ها و سمینارها نیازهای دانش آموزان ناشنوا را به گوش ناشران و تولیدکنندگان منابع برسانند. به‌علاوه، کتابخانه‌های عمومی و کتابخانه‌های آموزشگاهی با اختصاص بودجه حداقل بخشی از منابع اطلاعاتی مورد نیاز دانشوایان و کم‌شنوایان را در قالب‌های مناسب و قابل استفاده برای آنان تهیه کنند. با توجه به این که دانشوایان هم مانند سایر گروه‌های معلول نیازمند منابع اطلاعاتی خاص خود هستند و کتابخانه‌های عمومی و آموزشگاهی رسالت اطلاع‌رسانی به مراجعان خود را دارند باید در جهت برطرف کردن نیاز این گروه بودجه‌ای جهت تهیه منابع مناسب با نیاز آنها در نظر بگیرند و به تهیه این گونه منابع بپردازند.

افراد ناشنوا برای ارتباط برقرار کردن با افراد شنوا روش‌های گوناگون دارند که با توجه به درجه ناشنوایی ممکن است از زبان اشاره، زبان گفتاری و نوشتاری یا ترکیبی از موارد بالا استفاده کنند. در ارائه خدمات کتابخانه‌ای کارمندان باید از این تفاوت‌ها آگاه باشند. طبق رهنمودهای ایفلا (۲۰۰۰)، باید با در اختیار قرار دادن بودجه‌ای مناسب در اختیار مدارس و کتابخانه‌های عمومی، تلفن‌های متنی و خدمات پیام کوتاه و پست الکترونیکی و یا چت نوشتاری برای ارتباط دانشوایان با کتابخانه تهیه شود.

یافته‌های پرسش سوم پژوهش حاضر نشان می‌دهد که ۲۰/۵ درصد از دانش‌آموزان اصلاً نمی‌توانند از منابع اطلاعاتی موجود استفاده کنند، و ۷۹/۵ درصد آنان توان خیلی کمی در استفاده از این منابع دارند. این امر ناشی از دو مسأله است: اول این که منابع اطلاعاتی موجود جهت استفاده آنان مناسب‌سازی نشده است و دوم این که دانشوایان آشنایی کمی با منابع کتابخانه‌ای و منابع اطلاعاتی دارند. برای ارائه خدمات مؤثر به دانشوایان باید از آموزش کتابداران آغاز کرد. کتابداران باید برای خدمت به افراد ناشنوا آموزش ببینند و همچنین خود به دانشوایان آموزش استفاده از کتابخانه و منابع کتابخانه‌ای بدهند.

ناشنوایی باعث ایجاد اشکال در برقراری ارتباط برای ناشنوایان می‌گردد. با استفاده از فن‌آوری‌های موجود می‌توان این اشکالات را به حداقل ممکن تقلیل داد و آن‌ها را قادر ساخت تا با محیط اطراف خود به راحتی ارتباط برقرار نمایند. همان‌طور که یافته‌های پرسش چهارم پژوهش حاضر نشان می‌دهد، ۵۲/۲ درصد از معلمان، خود از وجود چنین دستگاه‌هایی اطلاع ندارند، و ۴۷/۵ درصد سودمندی دستگاه‌های موجود را «خیلی کم» می‌دانند. از نظر معلمان دستگاه‌هایی که با اتصال به تلویزیون می‌تواند گفتار را به متن تبدیل کند، بهترین فن‌آوری برای کمک به ناشنوایان و کم‌شنوایان برای دسترسی بهتر به منابع اطلاعاتی است و پس از آن سی‌دی و دی‌وی‌دی و فیلم به همراه زبان اشاره و یا به صورت زیرنویس می‌باشد.

به سبب تشابه نیازهای اطلاعاتی افراد معلول با سایر افراد، تمام منابع و خدماتی که به وسیله کتابخانه‌ها ارائه می‌شود باید قابل دستیابی و استفاده توسط معلولان نیز باشد. در بعضی موارد ممکن است به خدمات و یا ابزار و وسایل اضافی برای جواب‌گویی به نیازهای مراجعه‌کنندگان خاص مانند ناشنوایان احتیاج باشد. برای پاسخگویی به نیازهای این افراد، منابع اطلاعاتی باید در محمل‌های مناسب و قابل استفاده همراه با ابزار ضروری مهیا گردند.

در پاسخ به پرسش پنجم پژوهش، یافته‌ها نشان می‌دهد که میزان استفاده دانش‌آموزان ناشنوا و کم‌شنوای مدارس استثنائی شیراز از کتابخانه مدرسه ناچیز است، به‌طوری که نزدیک به سه چهارم آنان (۷۲/۷ درصد) «خیلی کم» از کتابخانه استفاده می‌کنند. این موضوع چند علت می‌تواند داشته باشد. علت اول این است که افرادی که دچار ناشنوایی و یا کم‌شنوایی هستند در خواندن مشکل دارند، در نتیجه تمایلی به استفاده از کتابخانه ندارند. برای برطرف کردن این مشکل کتابخانه‌ها باید برای جلب کاربران ناشنوا تبلیغات کنند و به آنها اطمینان دهند که خدمات به گونه‌ای قابل فهم و درک برای آنها ارائه می‌شود. به عنوان مثال، از ساعات قصه‌گویی به زبان اشاره استفاده کنند. همان‌طور که پژوهش جی‌اویا (۱۹۹۷) نشان داد با استفاده از قصه‌گویی به زبان اشاره و استفاده از حرکات پویانمایی و فیلم می‌توان این گونه کودکان را به کتاب‌خوانی علاقه‌مند کرد و همچنین گنجینه لغات آن‌ها را افزایش داد، یا می‌توان به گونه‌ای به آنها اطمینان داد که خدمات مناسب آنها ارائه خواهد شد.

علت دوم عدم آگاهی آنان از وجود منابع موجود در کتابخانه است. یافته‌های پرسش

ششم پژوهش حاضر نشان داد که اگر چه ۴/۷ درصد دانش‌آموزان «خیلی زیاد» از وجود منابع اطلاعاتی در کتابخانه مدرسه اطلاع دارند، آگاهی اکثر آنان از این موضوع «خیلی کم» است. از آنجا که دانش‌آموزان ناشنوا و کم‌شنوا در مکالمات شفاهی چیزی در مورد کتابخانه و اینکه چه کارهایی می‌تواند برای آنها انجام دهد نشنیده‌اند، نیاز دارند بدانند که کتابخانه‌ای وجود دارد تا به آن‌ها خدمات ارائه دهد. در همین راستا و در پاسخ به پرسش ششم پژوهش، نتایج نشان داد که بیشتر از ۸۰ درصد معلمان معتقد بودند که میزان آگاهی دانش‌آموزان مورد مطالعه از وجود منابع اطلاعاتی در کتابخانه مدرسه‌شان «خیلی کم» است. بنابراین، طبق رهنمودهای ایفلا (۲۰۰۰) کتابخانه‌ها باید با برگزاری سمینارها، ایجاد پانل، تهیه جزوه و بروشور و سایر ابزارهای اطلاع‌رسانی، دانش‌آموزان را از وجود کتابخانه و منابع اطلاعاتی آن آگاه کنند. متأسفانه همان‌طور که یافته‌های پژوهش حاضر نشان داد کتابخانه‌های عمومی شیراز کتابدار ویژه معلولان ندارند. کتابخانه‌های مدارس استثنائی شیراز (و احتمالاً کشور) هم کتابدار تربیت‌شده ویژه ارائه خدمات به معلولان ندارند. معلمان هم هیچ‌گونه تلاشی جهت آگاه‌سازی دانش‌آموزان از وجود منابع اطلاعاتی موجود در کتابخانه انجام نمی‌دهند. کتابخانه‌های مدارس استثنائی باید ضمن استخدام یک کتابدار مسلط به زبان اشاره ضمن دعوت از دانش‌آموزان به کتابخانه و ارائه منابع مناسب به آن‌ها و برگزاری جلساتی با دانش‌آموزان در محل کتابخانه، آن‌ها را با محیط کتابخانه و منابع موجود در آن آشنا کنند. علت سوم می‌تواند ناشی از عدم وجود ارتباط مناسب بین کتابدار و دانش‌آموزان باشد. معمولاً یکی از دغدغه‌های ناشنوایان ایجاد ارتباط مؤثر با افراد شنواست. ناشنوایان به دلیل ترس از این که نتوانند با کتابدار ارتباط برقرار کنند و یا این که کتابدار متوجه گفته‌ها و نیازهای آنان نشود، کمتر از کتابخانه استفاده می‌کنند. لذا کارمندان باید برای چگونگی ارتباط مؤثر با افراد ناشنوا آموزش ببینند.

یافته‌های پرسش هفتم پژوهش حاضر نشان می‌دهد که کتابخانه‌های مدارس مورد بررسی از کیفیت «پایین» برخوردار می‌باشند، به‌طوری که نمره خام پاسخ‌گویان از ۱ تا حداکثر ۱۱ در نوسان است و این در مقایسه با نمره کل (۳۰) بسیار ناچیز است. میانگین نمره کیفیت مدارس دختران ۵/۶۴ از ۳۰ و میانگین نمره مدارس پسرانه ۳/۴۵ از ۳۰ می‌باشد، و وضعیت کتابخانه مدارس ابتدائی از مدارس راهنمایی و متوسطه ضعیف‌تر است. این بخش از یافته‌های پژوهش

حاضر در راستای یافته‌های پژوهش لاری (۱۳۸۶) است. کتابخانه‌های مدارس باید با داشتن خط‌مشی مشخص به تهیه مواد و امکانات لازم برای این قشر خاص بپردازند. همان‌طور که در تحقیقات جیل، راپر، و انسل (۱۹۹۶) نشان داده شد، کارمندان کتابخانه برای ارائه خدمات به افراد ناشنوا و کم‌شنوا نیازمند خط‌مشی مشخصی هستند. متأسفانه در کتابخانه‌های مدارس استثنائی شهر شیراز خط‌مشی مشخصی برای تهیه مواد و ارائه خدمات به ناشنوایان وجود ندارد. به همین دلیل منابع تهیه شده و خدمات ارائه شده مناسب با نیاز این گروه از دانش‌آموزان نیست.

کتابخانه‌های عمومی نقش هسته مرکزی در ارائه خدمات و اطلاع‌رسانی به گروه‌های مختلف را به عهده دارند. کتابخانه‌های عمومی باید در سیاست‌های دستیابی عمومی به مواد، همواره دو موضوع را در نظر داشته باشند: اول این که افراد معلول ارزش و اعتبار برابری با استفاده‌کننده‌های عادی دارند و دوم این که برنامه‌ریزان و کارکنان کتابخانه باید نارسایی‌های موجود در کتابخانه از جمله نیازهای جامعه ناشنوایان و کم‌شنوایان را مشخص نموده و با برطرف کردن آن‌ها امکان دستیابی مساوی به منابع را برای همه افراد میسر نمایند.

نتیجه‌گیری

افراد معلول کسانی هستند که به واسطه نگرش منفی نسبت به حضورشان در اجتماع، مورد بی‌مهری قرار گرفته‌اند و معمولاً در برنامه‌ریزی‌های اجتماعی مورد غفلت قرار می‌گیرند. موضوع حضور افراد معلول در جوامع امروز به یک چالش در بسیاری از کشورهای توسعه‌یافته و در حال توسعه تبدیل شده است. در اکثر کشورهای توسعه‌یافته، توجه به شعار محوری «یک جامعه برای همه» آنان را به این باور رسانده است که در جامعه افرادی نیز حضور دارند که رفتار، ظاهر و عملکردشان با سایر افراد متفاوت است که معلول نامیده می‌شوند. اما آنان همچون سایرین، شهروند آن جامعه هستند و باید در نظام اجتماعی حضور داشته باشند و در صورت لزوم، ضروری است تا تغییراتی در بسترهای اجتماعی برای تداوم حضور آنان و تداوم فعالیت‌هایشان داده شود.

ناشنوایان و کم‌شنوایان به‌عنوان یکی از گروه‌های معلول دارای مشکلات ویژه‌ای در زمینه‌های مختلف از جمله ایجاد ارتباط، آموزش، اشتغال، تأمین وسایل کمک‌شنوایی، استفاده

از کتابخانه‌ها و منابع آن، استفاده از رسانه (به‌ویژه تلویزیون)، و استفاده از تلفن و امکانات ارتباطی زبانی هستند.

متأسفانه در کتابخانه‌های عمومی و مدارس ناشنوای کشور کتاب‌های مناسب‌سازی شده برای کودکان وجود ندارد. در صورتی که چنانچه کتاب‌های مناسب توسط کتابداران باتجربه و دلسوز در اختیار کودکان ناشنوا قرار گیرد، در مدت کوتاهی شاهد رشد دایره‌واژگانی و تقویت ادبیات نوشتاری آن‌ها خواهیم شد. در شرایط کنونی، هنوز در کشور ما شرایط استفاده کافی ناشنوایان از امکانات کتابخانه‌های عمومی فراهم نیست و هنوز کودکان ناشنوای ایرانی در انزوا به سر می‌برند و با کتاب‌های غیردرسی و اصولاً محیطی آموزشی به نام کتابخانه ناآشنا هستند. در چنین شرایطی باید مسئولان فرهنگی کشور و نهاد کتابخانه‌های عمومی و سازمان فرهنگی هنری شهرداری با همکاری سازمان بهزیستی و آموزش و پرورش برای آشتی دادن ناشنوایان خصوصاً کودکان با کتاب و کتابخانه برنامه‌ریزی کنند.

پیشنهادهای

در میان انواع معلولیت‌ها، معلولیت ناشنوایی برای خواندن بیشترین محدودیت را در بر دارد. زیرا با آن که ذهن و هوش کودک ناشنوا احتمالاً به‌هنگار است، از نظر زبان دچار نقص و کاستی است. کودک ناشنوایی که زبان را نمی‌شنود و در نتیجه در خواندن زبان هم دشواری دارد، به احتمال زیاد در فرایند اندیشه و درک نیز دچار نقص و کاستی است. ممکن است این امر به واپس ماندگی افراد از کاروان دانش و احتمالاً باقی ماندن آن‌ها به حالت انزوا و تنهایی بیانجامد (مارشال^۱، ۱۳۷۱). برای جلوگیری از واپس ماندگی افراد ناشنوا از کاروان دانش پیشنهادهای زیر ارائه می‌شود:

- کتابخانه‌های مدارس ناشنوایان، کتابدار حرفه‌ای که مسلط به زبان اشاره هستند استخدام نمایند؛
- کتابداران مدارس ناشنوایان با کسب اجازه از ناشران، کتاب‌های چاپی نشر یافته را با نیازهای ناشنوایان سازگار ساخته و کتاب‌ها را با افزودن زبان اشاره به متن تغییر داده و در اختیار آنان قرار دهند؛

1. Marshall.

- کتابخانه‌های مدارس ناشنوایان و کتابخانه‌های عمومی، پذیرای کودک ناشنوا در بخش داستان‌های خود باشند و از قصه‌گویی با زبان اشاره استفاده کنند و از آن فیلم‌برداری کنند و در اختیار افراد ناشنوا قرار دهند؛
- کیفیت کتابخانه‌های مدارس استثنائی به‌خصوص در مقطع ابتدائی ارتقاء یابد؛
- کتابخانه‌های مدارس ناشنوایان نیازهای اطلاعاتی دانش‌آموزان خود را شناسایی کنند و بر طبق خط‌مشی مشخص به مجموعه‌سازی کتابخانه خود مبادرت ورزند؛
- گروه‌های کتابداری و اطلاع‌رسانی، دروس آموزش رسمی در زمینه خدمات کتابخانه‌ای به معلولان از جمله ناشنوایان ارائه کنند. در دوره‌های کارشناسی و کارشناسی‌ارشد حداقل یک درس دو واحدی به خدمات و منابع مخصوص معلولان اختصاص داده شود؛
- دانش‌آموزان معلول، از جمله ناشنوایان نیاز دارند که بدانند کتابخانه‌ای وجود دارد که آماده ارائه خدمات به آنها است. بنابراین، تهیه جزوه و بروشور جهت راهنمایی دانش‌آموزان در استفاده از کتابخانه مفید و مؤثر می‌باشد؛
- بودجه‌ای برای تهیه وسایل ارتباطی در نظر گرفته شود و این وسایل توسط کتابخانه‌های عمومی و آموزشگاهی تهیه شود و به‌صورت امانت در اختیار کاربران معلول قرار گیرد.

منابع

- ارجمند، تاج‌الملوک (۱۳۸۰). اطلاع‌رسانی به معلولان و پیشنهاد شبکه اطلاع‌رسانی برای معلولان کشور. تهران، دبیرخانه هیات امنای کتابخانه‌های عمومی کشور.
- لاری، فاطمه (۱۳۸۶). بررسی میزان رضایت دانش‌آموزان مقطع متوسط ناشنوا از خدمات کتابخانه‌های عمومی شهر اصفهان. پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی، اهواز.
- محرابی‌پری، سحر (۱۳۸۶). فن‌آوری اطلاعات و آموزش ناشنوایان. بازیابی شده در ۲۱ آبان، ۱۳۸۸، از: <http://aftab.ir>
- منتظر قائم، مهدی (۱۳۸۸). گفتار نخست. مجموعه گفتارهایی درباره رسانه و معلولیت. گردآوری محمدامین زارعی، تهران: روابط عمومی سازمان بهزیستی کشور.
- مارشال، مارگارت ر. (۱۹۷۵). کتابدار کتابخانه کودکان و کودک معلول. ترجمه اسدالله آزاد، پیام کتابخانه، ۲ (۱)، ۳۹-۴۷.

References

- Bigdeli, Z. (2009). Services offered to handicapped students in the Iranian academic libraries. *Proceedings of International Conference on Academic Libraries*. Delhi University Library Systems, October, 2, 613-618.
- Fajardo, I.; Canas, J.J.; Salmeron, L. & Abascal, J. (2006). Improving deaf users accessibility in hypertext information retrieval: are graphical interfaces useful for them? *Behaviour & Information Technology*, 25 (6), 455-467.
- Fajardo, I.; Vigo, M. & Salmeron, L. (2009). Technology for supporting web information search and learning in sign language. *Interacting With Computers*, 21, 243-256.
- Gioia, B. (1997). *Once upon a time: A collaborative study of story book experience of three deaf preschoolers*. PHD Thesis. Albany State University of New York, New York. Retrieved 15 February, 2010, from: <http://proquest.umi.com.pqdweb?index=8&did=74004&201&srchmode=2&sid=6&fmt=2&vinst=prod&vtype=pqp&pQt=309&vname=pqd&ts=1257320042&lientid=4649>.
- International Federation of Library Association (IFLA) (2000). *Guidelines for library service to deaf people. 2nd Edition*. Retrieved 10 March ,2010, from: <http://www.ifla.org/VII/s9/nd1/iflapr-62e.pdf>
- Jeal, Y.; Roper, V. de Paul & Ansell, E. (1996). *Deaf people & library-should there be special consideration? part 2: Matereial and technological developments*. *New Library World*, 97(1126), 13.

به این مقاله این‌گونه استناد کنید:

بیگدلی، زاهد و سلاخی، سوسن (۱۳۹۰). نیازهای اطلاعاتی دانش‌آموزان ناشنوا و کم‌شنوای مدارس استثنائی شهر شیراز از نظر معلمان آنان. *تحقیقات اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های عمومی*، ۱۷ (۳)، ۴۹۵-۵۱۶.